

ЗНАМЕНИТІ УКРАЇНЦІ

ІГОР КОЛЯДА

**ВАСИЛЬ
СИМОНЕНКО**

Харків
«Фоліо»
2020

«Василь Симоненко належить до тих людей, чії біографії треба вивчати як частку історії України».

Євген Сверстюк

I Родовід Василя Симоненка¹

Мав сильну і горду вдачу —
Наш батько, Щербань Трохим,
Умів так давати здачі,
Що всі рахувалися з ним.

В. Симоненко «Прокляття»

Василь Симоненко по материнській лінії належав до роду з прадавнім козацьким корінням, витоки якого сягають XVIII ст. Серед прародичів — гречкосії й кравці, писарі й шевці, кожум'яки й теслі. Усі чоловіки вирізнялися дужістю, силою, гордістю. Рід мав низку гілок, які нараховують 71 представника: Панащуки, Галичі, Онішки. Його засновником був чотири рази прадід волосний писар Панас Щербань. Тож по-селянському всіх і кликали — Панащуками.

---

¹ Матеріал цит.: Сердюк — Баран Л. Літопис Щербанівського роду, роду В. А. Симоненка. — Черкаси: «Відлуння — Плюс», 2003 — 64 с.

З Панащуківської гілки Щербанівського роду походив прапрадід Федір Григорович Щербань (онук Панаса Щербаня), козак родом з с. Новаки, що на Лубенщині (нині Полтавська обл.). Двір Панащуків розташовувався на кутку Корені наприкінці села Новаки, що межа в межу з с. Біївці. Хата стояла біля шляху до Лубен, менша частина городу та саду біля неї була на рівнині, а більша — в долині, де протікала річка Новачка. У народних переказах від сивої давнини її зображали не тільки повноводною, а й судноплавною.

Прапрадід В. Симоненка козак Федір Щербань, за родинними переказами, був високий, кремезний, дуже чорнявий, розумний та мудрий, а ще й досить освічений: обіймав посаду волосного писаря у волості Тарандиці Лубенського повіту. Одружився з єдиною донькою в козацькій родині Сизоненків (Сизьонки) — дуже вродливий Ганнусі Сизоненко і пристав до неї в прийми в село Біївці Лубенського повіту. Так започаткувалося відгалуження Щербанівського роду в селі Біївці.

Дати народження та смерті Федора та Ганнусі Щербанів не збереглися: у XVIII ст. народилися, а у XIX ст. — пішли із життя. Проте в Новаках і Біївцях про них добре згадували ще довго, кажучи: «були хоч куди козаками». Своїм нащадкам вони передали козацьке завзяття, вроджену мудрість, а ще вроду та чорнявість. Щербані з давніх-давен славились тим, що попри спокійну вдачу, одразу давали відкоша всім, хто наважувався несправедливо їх зачепити. Гідність у роду цінувалася дуже високо. Так було завжди, і це знали всі...

Федір та Ганнуся Щербані народили чотирьох синів: Антона, Івана, Михайла й Трохима. Прадід В. Симоненка наймолодший — Трохим — з'явився на світ 1829 року і прожив коротке життя. Під

час будівництва хати тягав дубові колоди, надірвався й незабаром помер. Йому не було й пів сотні літ. Трохим Федорович Щербань походив на батька — кремезний, високий, дужий, мудрий. Одружився з високою, ставною, чорнявою та вродливою Варварою Максимівною Остапенко.

За родинною легендою в неї зберігалася царська грамота, отримана її батьком за військові заслуги, яка давала йому право (прапрадіду В. Симоненка, Максимові Остапенкові) бути дворянином. Згодом грамота перейшла на зберігання до їхніх синів — Петра та Федора. Але хлопці не надали тому паперу ніякого значення, а коли згадали й почали шукати, то не знайшли.

Мати В. Симоненка, Ганна Федорівна Щербань-Симоненко, яка померла на 90-му році життя, згадувала, як під час Першої світової війни її бабуся шукала гербову грамоту на приналежність їхнього роду до дворянства. Імовірно, дід Трохим крутив із того царського паперу цигарки-самокрутки. «Та й навіщо вона здалася, коли дід і бабка все життя поралися коло землі — як усі односельці», — казав Василь, але згадував, що чув багато переказів про свій рід, про дворянську грамоту, котру заховали «за совітів» його діди та так потім і не знайшли.

Варвара Максимівна Остапенко-Щербань зналася на лікарських рослинах. До її хати частенько навідувалися хворі з Біївців та ближніх сіл. Та перш ніж дати їм цілющих трав, вона садвила їх під іконами на ослін і читала замовляння. А ще була знаменитою повитухою: майже всі діти в Біївцях вважали її своєю бабусею, бо вона їх «зловила» при народженні. Її кликали породіллі з панських родин та сімей священників, особливо, коли пологи були важкими — у Варвари Максимівни завжди було все гаразд. Усі набуті знання та вміння вона залюбки передавала нащадкам, зо-

крема й матері Василя Симоненка — Ганні Федорівні Щербань-Симоненко.

Трохим Федорович та Варвара Максимівна Щербані мали шестеро дітей: Катерину, Одарку, Панаса, Дмитра, Петра і наймолодшого Федора. Проте виросли лише двоє найменших синів Петро та Федір — 1874 і 1876 р.н.

Померла Варвара Максимівна увечері на Івана Купала — 6 липня 1918 року, на 81-му році життя при невістках: Парасці Павлівні, дружині Петра, та Варварі Потапівні, дружині Федора. Сини були на війні, тому не змогли закрити очі своїй нені.

Василевий дід, Федір Щербань, взяв від батька міцне здоров'я та силу, а від матері — мудрість і різноманітні здібності. У дитячі роки освіти здобував завдяки товаришуванню із сином біївських панів Поручченків. Жили вони близько. Панського сина вчитель навчав грамоти вдома. А малий Федір тим часом стояв під вікнами кімнати й усе уважно запам'ятовував.

«Мій батько самотужки вивчив грамоту, багато читав, — згадувала мати В. Симоненка Ганна Федорівна. Його увагу привертав навіть шкільний підручник географії чи історії. Ось чому сусідські діти (та й Василь із ними) тихцем сміялися: «Дід Щербань готується до екзаменів...». Був такий начитаний, що до нього приходив поважний суддя із сусіднього села Тарандинці, щоб погомоніти про се про те. Я пам'ятаю, що якось вони пів дня сперечалися про історію утворення Пруссії... Коли ні з ким було поговорити, мій батько нудьгував. «Тату, — кажу йому, — сходить на вулицю, на колодки...» А він, було, відказує: «А чого я туди піду? Щоб іще раз послухати Приську Лавренівську, як її сватали?..» Він не любив дурної балаканини і дорожив словом, наче добрим людським ділом. Так бувало скрізь, коли він працював фінагентом (зразу

після революції), землеміром, рахівником чи секретарем сільради»².

Свої різнобічні знання, мудрість життєвого досвіду передав єдиній дочці Ганні Федорівні, а згодом і внукові — Василеві Симоненкові. Та не тільки до наук мав талант Федір. Разом із братом Петром вони багато вишивали й рушників, і сорочок, бо їхні сестри Катерина та Одарка, які мали б це робити, — померли. Причому не тільки хрестиком, а й лиштвою, різними прутиками, вирізом та вирізовкою.

Одружився Федір Трохимович Щербань 1904 року з напівситотою Варварою Потапівною Сурмило (народилась у грудні 1875 р.) з села Калайденці. Вона теж походила із заможної козацької родини. «Мої батьки, — пригадувала мати В. Симоненка Ганна Федорівна, — Федір Трохимович та Варвара Потапівна — замолоду обоє були високими, ставними та вродливими. Як проходили по селу, то всі біївчани заглядалися їм услід...». Варвара Потапівна Сурмило-Щербань мала дуже густе темно-каштанове волосся, а її довгі коси досягали нижнього рубця довгої спідниці. Могла їх розчесати тільки гребінкою, якою микають мички з конопель та льону для прядіння.

Варвара Потапівна мала добру й щедрю вдачу. Дуже любила дітей — і своїх, і чужих. «Дядина Варвара Потапівна, — згадувала Марія Петрівна Щербань, — так гарно вив'язувала дівчат шовковими хустками, що до неї в свята шли всі дівки. Так вив'язувати в с. Біївці більше ніхто не вмів. Тоді спеціально для вив'язування були дуже гарні хустки з натурального шовку з чорною основою і темно-червоним пітканням, з синьою основою і рожевим пітканням».

---

² Сом М. З матір'ю на самоті. — К.: Смолоскип, 2005 — С. 16.

Федір Трохимович та Варвара Потапівна мали чотирьох дітей: Мелашку, Михайла, Павла і Ганну. Залишилась одна донька — Ганна Федорівна Щербань. Вона згадувала: «Були в мене сестри і брати, але померли ще дітьми. Рано — у сорок два роки не стало моєї матері. А батько дожив до глибокої старості. Помер він у 1949 р. — на 76 році життя».

Федір Трохимович вдруге не одружувався. Пояснив дочці: «Яку жінку я не візьму, вона тобі матір'ю не буде. Тож будемо якось жити самі, без мачухи». Він дуже любив і жалів свою єдину доньку Ганну.

Приблизно 1925 року на своєму дворі Федір Трохимович побудував нову хату. У цій хаті народився Василь Симоненко.

II Василева Мама

Я хотів би, як ти прожити.
Щоб не тліти, а завжди горіть,
Щоб уміти, як ти любити,
Ненавидіти, як ти уміть.

В. Симоненко «Матері»

У родині Федора Трохимовича та Варвари Прокопівни Щербань року 1910-го, місяця вересня, у 16-й день знайшлася дівчинка, яку нарекли Ганною. Батько постійно пропадав на роботі, а мати дівчинки мала хворе серце, тому передовсім вихованням доньки опікувалася бабуся — Варвара Максимівна Остапенко-Щербань. Бабця Варвара знала силу-силенну цікавих історій і Ганнуса залюбки слухала її оповідки. Таке спілкування спонукало дівчинку прислухатися до мови односельців, придивлятися до обрядів, зачувати народні пісні, навчатися різних способів лікування.

Серед однолітків її вирізняла добра пам'ять і спостережливість. Вона дуже любила народну мудрість. Багато всього, що живе в українському народі, знала від свого батька, Федора Трохимовича, дещо від бабусі, Варвари Максимівни, односельців, зокрема від Садового Лавріна — свекра знаменитої баби Онисі. Дід Лаврін був живою скарбницею всього народного.

Згодом Ганна Федорівна збере чимало прислів'їв, приказок та примовок, записавши їх в окремий зошит під назвою «Перлини поміж людей». Свої записи вона спорядила словами: «Люди на-

роджуються і вмирають, а прислів'я летять через цілі століття. Ніхто не знає, хто перший випустив цю пташку, що має такі міцні крила».

Перлини народної мудрості, що записала Ганна Федорівна, мають непересічне значення. Вони ті промінчики, якими висвічує поезія її сина. Ось звідки черпав мудрість та образність вічно молодий витязь української літератури, ось звідки його велика любов до рідної мови, яку він, помноживши на свій талант, передав людям у чистих гранях поезії.

Розгорнімо й ми цей зошит та прочитаймо, що: «Багатство тимчасове, а горе вічне. Батіжок купив, а конячку — потім. Важко дише, та казна чи вмре. Гість недовго буде, та багато побачить. Два коти в мішку не помиряться. Збирається, як свекор пелюшки прати. Краса до вінця, розум — до кінця. На проханого гостя треба багато місця. Не радій, як знайдеш, не плач, як загубиш. Не сокира теше, а майстер. Ой, як мені набридло лагідною бути, хоч би хутчій заміж вийти. Пройшла, як свиня, то хоч би хрюкнула. Радуйся, макогоне, бо макітра тріснула. Скільки не плач, золота сльоза не впливе».

Дитинство матері В. Симоненка припало на вихори Української революції, братовбивчого протистояння та роки утвердження більшовицької влади з її комуністичними експериментами на селі та боротьбою з упокоренням українського селянства. Унещасливило її дитинство й рання смерть матері, без любові та турботи якої вона залишилась у 15-річному віці.

Ганна Щербань мріяла вчителювати. «Із самого малечку мені думалось вивчитися на вчительку. Закінчила три класи церковно-парафіяльної школи в Біївцях, а потім до сьомого класу вчилась в ШКМ — школі колгоспної молоді», — розказувала Ганна Федо-

рівна на схилі літ. Наче все складалося щасливо — після шкільного навчання дівчина вступила до Лубенського інституту народної освіти. Проте довго пробути їй тут не довелося

На шляху заповітної мрії юнки став закоханий у неї односелець Іван Перелай, теж студент. Хлопчина так розпалився, що вирішив Ганну взяти за себе. Однак дівчині він не подобався, а настирливі залищання дедали більше драгували. Тоді Іван вирішив гордючку провчити — добився, що її виключили з інституту.

Дехто з дослідників припускає, що ображений Іван повідомив дирекцію інституту про дворянське походження Ганни, яка його ретельно приховувала. Також хлопчина міг донести про перебування Федора Трохимовича у війську Симона Петлюри, що воював проти більшовиків.

Тож довелося недавній студентці повертатися до своїх рідних Біївців. «Ну, що було робити? Знову пішла до школи — закінчила восьмий клас в Тарандинцях. Це там, де мій Вася закінчив десятирічку. Там же я два роки вчилася в школі крою і шиття. Спасибі батькові — продав корову та купив мені швейну машинку», — згадувала Ганна Федорівна. Вона мріяла стати вчителькою, а пощастило тільки повчитися на курсах крою й шиття. На старенькій зінгерівській швейній машинці шила весь одяг синові (крім пальта) й обшивала односельців, заробляючи на хліб дитині й старому батькові.

Якщо хтось журився, що малувато тканини, йому говорили: «Понеси шити до Гальки (Ганни Федорівни), вона пошіє так, що і гарно буде, і тканини вистачить, і одіж буде не тісною». Майстриня до глибокої старості «шила усе сама — крім пальта». Називала машинку своєю годувальницею. Вона була дуже схожою на свою бабцю Варвару Максимівну: спокійна, урівноважена,

сильна духом і з великою жадобою до знань. Варвара Максимівна також прищепила своїй онучці пошану до народної медицини, тому вона й товаришувала з сільським знахарем Лавріном Садовим, який був свекром Онисі, яку Василь Симоненко увічнив у вірші «Баба Онися».

Матері Василя Симоненка також генетично передалися мистецькі здібності роду. Тому Ганна прагнула духовного зростання. Ставши на порі, володіла гроном талантів. Усю свою молодість провела на сільській сцені, співаючи та граючи в аматорських виставах. За переказами була «неперевершеною» у ролях Наталки Полтавки, циганки Ази, інших героїнь.

Невисока, білява, із синіми очима дівчина, до того ж вельми розумна, запала в серце не одному парубкові. Багато хлопців із навколишніх сіл засилали старостів, серед них — і директор школи, й інспектор народної освіти. Та в гурті сільських парубків найбільше виділяла високого, чорнявого, вродливого Андрія Леонтійовича Симоненка із села Новаки. Він гарно малював, добре тримався на сцені.

Ганна розпізнала в ньому тонку художню натуру й обрала своїм нареченим. «...парубком Андрій залицявся відразу до двох дівчат: Марії Вобли та Ганни Щербань: обидві завагітніли. Приходив до Марії, обіцяв одружитись, якщо вона дасть грошей, щоб заплатити Ганні за відмову одруження (в рахунок аліментів), потім ішов по гроші до Ганни, кудись їздив, заводив нові залицяння до дівчат та жінок. До Ганни Федорівни та сина Василя іноді навідувався та обіцяв, що повернеться, і житимуть разом. Ганна Щербань від таких відвідин відмовилась — виростила, виховала та вивчила сина сама. На селі вважали, що Василь начебто «нагуляний», але це зовсім не так — по батькові він Андрійович, його прізвище — Симо-

ненко. Батька мав і на нього був схожий, продовжив рід Симоненків. Але, на жаль, Василь виростав напівсиротою при живому батькові, який за чутками, останні роки життя проживав на Лубенщині»³.

Через молодість, брак життєвого досвіду дівчина не побачила того, об що згодом спіткнулася: Андрій ще не подорослішав. Він, наче підліток, шукав насолоди в чуттєвих стосунках, тож не міг взяти на себе відповідальність за інших, створити сім'ю. Тому завжди тікав від сірості, занудливих буднів родинного життя. Обов'язки його лякали. Тому таким неміцним виявилось їхнє єднання. «Андрій Леонтійович був сільським вчителем, гарно малював, був учасником драмгуртка, продавцем у лавці (сільському магазині). Торгував недовго».

Барто завважити, що народженню сина Андрій зрадів. Він дав йому своє прізвище, тримав на руках, голубив. Обіцяв Ганні: ось-ось наведе лад у справах і перейде до неї жити. Робота в сільській лавці потребувала від Андрія частих відлучень до міста. Усе він кудись їздив, заводив нові знайомства з дівчатами та жінками. Траплялось, що довго затримувався з невідомих причин. Повертався наступного дня, а то й за кілька.

Одного разу, коли Андрій зайшов на подвір'я Федора Щербаня, Ганна його до хати не пустила. Сказала, що сама виховає сина. «Під час війни Андрій Леонтійович був капітаном, командував військовим підрозділом. Одного разу не підкорився вищому військовому начальству у чомусь і за це на багато років був позбавлений волі, і перебував на Півночі. Але все-таки його дії, мабуть, не були поганими, була, гадаю, лише непокора. Бо інакше й плата за той

---

³ Панченко В. З любов'ю до поета / Режим доступу: https://www.picuki.com/tag/Vasyl_Symonenko

---

Зміст

I. Родовід Василя Симоненка	5
II. Василева Мама	11
III. Мала батьківщина поета	22
IV. Дитинство. Дід Федір	28
V. Шкільні шляхи	47
VI. Університетська п'ятирічка	65
VII. Симоненкове кохання	87
VIII. Шістдесятник	99
IX. Не топтати вже Василеві рясту	107